

גנס, יעקב (1905-1943)

(Jacob Gens). מפקד המשטרה היהודית ויושב ראש היודנרט בגטו וילנה. ג' נולד בכפר אילגויאצ'יא (Illovičiai) במחוז שאולי (Siauliai) שבליטא. ב-1919, כשנלחמה ליטא על עצמאותה, התנדב ג' לצבא הליטאי, סיים קורס קצינים בדרגת סגן-משנה ונשלח לחזית נגד הפולנים. הוא שירת בצבא עד 1924, ובסוף שנות ה-30, בהיותו קצין מילואים, נשלח לקורס קציני מטה והיה לסרן. ב-1924 החל ללמוד באוניברסיטה בקובנה, ולפרנסתו היה מורה לליטאית ולאיוון גופני בבתי-ספר יהודיים באוקמרגה (Ukmerge) ובירברקס (Jurbarkas). ב-1927 עבר לגור בקובנה, והיה מנהל-חשבונות במשרד המשפטים. ב-1935 סיים את לימודיו באוניברסיטה במשפטים ובכלכלה. למרות היותו נשוי לליטאית ומעורה בחברת ליטאים, היה ג' ציוני, מקורב לרוויזיוניסטים.

ביולי 1940, עם הפיכת ליטא לרפובליקה סובייטית, פוטר ג' מעבודתו. מחשש שיאסרוהו במסגרת מעצרים של גורמים אנטי-סובייטים, עבר ג' לוילנה, שבה לא היה מוכר, וידיד ליטאי, שהיה מנהל מחלקת הבריאות העירונית, סייע לו להתמנות למנהל חשבונות במחלקתו.

עם כיבוש וילנה בידי הגרמנים, בסוף יוני 1941, מונה ג' בידי יידו הליטאי למנהל בית-החולים היהודי. לאחר הקמת הגטו בוילנה, בתחילת ספטמבר 1941, מונה ג' למפקד משטרת הגטו בידי אנטול פריד, יושב-ראש היודנרט, שהכיר את ג' בעת ששכב בבית-החולים. ג' הקים את המשטרה בגטו, ארגנה והנהיג בה סדר ומשמעת. בזמן האקציות בגטו בחודשי ספטמבר-דצמבר 1941, שבמהלכן נרצחו רבבות יהודים, נדרשה המשטרה היהודית לסייע בביצוען. על-פי מרבית העדויות ניסה ג' במסגרת תפקידו לסייע ככול יכולתו בהצלת יהודים. ג' הפך לדמות דומיננטית ולשליט בפועל בתוך הגטו. הקשר הישיר שלו עם הרשויות הגרמניות, שלא באמצעות היודנרט, הגביר את סמכותו בקרב יהודי הגטו. הוא התערב וקבע לא רק בעניינים שבתחום המשטרה, אלא גם בענייני עבודה, תרבות ותחומי החיים האחרים בגטו.

ביולי 1942 פוזר היודנרט בידי הגרמנים, ג' מונה לשליט בלבדי בגטו בתואר 'נציג הגטו' (Ghettovorsteher) ובכך ניתנה גושפנקה רשמית למעמדו הקובע. ג' טיפח את האידיאולוגיה של 'העבודה למען החיים', ובמרכזה הרעיון כי סיכוי ההישרדות של יהודי הגטו מותנה בעבודתם ובפרודוקטיביות שלהם. הוא גרס שיש לשאוף להרוויח זמן ולהאריך את קיום הגטו, עד שתובס גרמניה במלחמה, והדרך להרוויח זמן היא על-ידי עבודה למען הגרמנים.

ג' פעל בהתמדה להגדיל את מספר העובדים מקרב יהודי הגטו. בחודשים האחרונים לקיומו, עבדו במקומות העבודה השונים בגטו ומחוצה לו כ-14 אלף, מתוך כ-20 אלף תושבי הגטו.

לפי דרישת הגרמנים שלח ג' את המשטרה היהודית מגטו וילנה לגטו אושמיאנה (Oszmiana) לערוך שם סלקציה. הגרמנים דרשו למסור לידם לחיסול 1,500 ילדים ונשים לא עובדות, אבל ג' מסר במקום הילדים והנשים 406 חולים כרוניים וזקנים. הוא הצדיק את מעשהו בכך שאם היו הגרמנים והליטאים עורכים את הסלקציה, היו הם מוציאים את הילדים והנשים, שעליהם רצה ג' לשמור למען עתיד העם היהודי.

גישתו של ג' למחתרת בגטו היתה אמביוולנטית: הוא קיים קשר עם ראשיה וטען שבבוא יום חיסול הגטו יצטרף למורדים, אבל כאשר סיכנה, לדעתו, הפעילות המחתרתית את קיום הגטו, נלחם במחתרת, ואף נענה לדרישת הגרמנים להסגיר את יצחק ויטנברג, מפקד המחתרת.

בחודשי אוגוסט-ספטמבר 1943, כאשר החל תהליך חיסול הגטו, ידע ג' שגם לו נשקפת סכנה. אשתו הליטאית ובתו חיו כול אותה עת בוילנה מחוץ לגטו וג' עמד עמן בקשרים. לא אחת הוצע לג' לעזוב את הגטו ולהסתתר אצל קרוביו וידידיו הליטאים. הוא סירב, היות וראה בתפקידו שליחות לאומית.

ב- 14 בספטמבר 1943, תשעה ימים לפני חיסולו הסופי של הגטו, נקרא ג' להתייצב בגסטפו. יום לפני-כן הזהירו ליטאי או גרמני שעומדים לרוצחו, והוצע לו לברוח. הוא השיב שברירתו עלולה להמיט אסון על היהודים האחרונים בגטו.

ב- 14 בספטמבר התייצב ג' בגסטפו, ובשעה 6 בערב נורה בחצר הגסטפו. בגטו נודע מיד על מותו של ג' ואחרוני תושביו התאבלו עליו.

האידיאולוגיה של ג' שגטו פרודוקטיבי יציל את תושביו היהודים נכשלה, אך במציאות האיזומה של אותה תקופה, עשה ג' כמיטב הבנתו להציל את שאפשר להבין.